

<https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-26>

УДК: 111.852(430):82-96Федчишин

Володимир Абашнік

НІМЕЦЬКА ЕСТЕТИКА У ХАРКІВСЬКИХ ТВОРАХ СТЕПАНА ФЕДЧИШИНА (1899–1971)

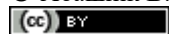
Стаття присвячена аналізу естетичної позиції забутого українського філософа, критика й теоретика естетики Степана Федчишина (1899–1971). В названому контексті тут вперше реконструйовано його біографічний і творчий шлях, в межах якого вирізняє два періоди його наукової та творчої діяльності: 1) Харківський (1926–1933) і 2) Львівський (1945–1971). В рамках першого періоду йдеться про формування його естетичної позиції, зокрема під час навчання в аспірантурі в Українському інституті марксизму-ленінізму в Харкові, його подальше викладання в різних харківських вищих навчальних закладах, керування Інститутом червоної професури. Okремо вказано на звинувачення сталінським режимом Федчишина в українському націоналізмі й подальші два його арешти й перебування в радянських концтаборах на півночі Росії (1933–1941). В межах другого періоду йдеться про викладання Федчишина спочатку в Житомирі, потім у Львові, зокрема й у Львівському університеті до 1970 р., де він виказав впливи на розвиток естетичної думки й мав своїх учнів і прихильників.

В основній частині цієї статті увага сконцентрована на вибіркового аналізу естетичних праць Федчишина під час його Харківського періоду творчості. По-перше, мова йде про його публікацію «Естетика Гегеля» (1928), по-друге, про його праці з марксистської естетики, зокрема, «Марксизм та естетика» (1928) й «Плеханов, як основоположник марксистської естетики» (1928). В першій публікації він спочатку проаналізував особливості філософської системи Гегеля, місце в ній естетики й звернувся до німецьких попередників у естетиці (Баумгартен, Лессінг, Вінкельманн, Зулцер), а також торкнувся естетичних поглядів Канта й Шіллера. Далі особлива увага харківського автора була сконцентрована на лекціях з філософії мистецтва Шеллінга, які останній вперше читав в Єнському університеті у зимовому семестрі 1802/1803 рр. й які пізніше оприлюднив його син (1859). Після цього Федчишин переходить до аналізу особливостей естетичної концепції Гегеля, хоча акцент він зробив саме на 1-му томі «Лекцій про естетику», цитуючи як перше (1835), так і друге (1842) видання під редакцією його учня Г. Г. Гото. Вже тут харківський автор апелює до Маркса й Енгельса, вказуючи на заслуги Гегеля в естетиці, але одночасно й критикує та розглядаючи його естетику як проміжний етап до марксистської естетики, основним рисам якої він присвятив дві названі праці. У висновках підкреслена роль Степана Федчишина у становленні ранньої української марксистської естетики в 1920-х і на початку 1930-х рр., хоча його позиція несла на собі відбиток радянської ідеології того часу.

Ключові слова: естетика, німецька естетика, Шеллінг, Гегель, марксистська естетика, історія філософії, Харківська університетська філософія.

Постановка проблеми. В 1920-х і на початку 1930-х рр. українська академічна філософія в цілому, як і її важлива складова у тодішньому столичному Харкові, переживала важкі часи. З одного боку, пішла в минуле царська тоталітарна ідеологія, жертвами якої стали немало українських, зокрема і харківських, філософів. Яскравим прикладом було звільнення з посади та вигнання першого професора теоретичної і практичної філософії Харківського університету Й. Б. Шада у грудні 1816 р. [Абашнік, Шад, 2024]. З іншого боку, більшовицька влада розпочала свої зміни зі закриття всіх університетів в Україні, причому як тих, що існували до цього у Харкові, Києві, Одесі, так і нещодавно відкритих у Катеринославі (Дніпрі), Кам'янцю-Подільському та ін. Натомість в деяких великих містах були відкриті спеціалізовані інститути, зокрема й інститути народної освіти, науково-дослідні кафедри, де викладались і досліджувались філософські науки. У складі останніх важливою була естетика, представником якої у даний період у Харкові був Степан

© Абашнік В.О., 2025.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Федчишин. *Актуальність* теми цієї статті полягає у практичному внеску С. В. Федчишина у дослідження з історії естетики й в тогочасні дискусії з естетики у Харкові, які були невід'ємною частиною української академічної філософії вказаного періоду.

Мета цієї статті полягає в критичному аналізі праць С. В. Федчишина з історії естетики й естетики під час його Харківського періоду в 1926–1933 рр. в контексті української академічної філософії, зокрема й щодо його ролі в розвитку Харківської університетської філософії. В цьому відношенні *завданнями* статті є, по-перше, короткий огляд особливостей філософських інституцій і академічної філософії у Харкові в 1920-х і на початку 1930-х рр., по-друге, стисла періодизація творчого шляху С. В. Федчишина, по-третє, вибірковий аналіз його естетичної позиції на прикладі його студій з естетики, зокрема й естетики Шеллінга та Гегеля. Також слід додати, що ця стаття написана на основі виступу автора за темою «Степан Федчишин (1899–1971): дослідження з естетики у Харківський період до 1933 р.» під час X Всеукраїнської наукової конференції «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики. Родина істориків Єфименків» (15 травня 2025 р., м. Харків) [Програма, 2025, с. 7].

Стосовно *розробленості* цієї теми слід зауважити, що навіть на початку XXI ст. біографія, творчий шлях і естетичні погляди С. В. Федчишина залишаються мало дослідженими. Поки є лише поодинокі біографічні замітки, наприклад, «Від галицького стрільця до професора» (Є. Гасай, 1997), або невеликі повідомлення на декілька речень, як то у «Літературній Бережанщині» (Я. Мазурак, 2000), у «Тернопільському енциклопедичному словнику» (Є. Гасай, Б. Петраш, 2008), а також у збірці «Реабілітовані історією. Тернопільська область» (2008) [Федчишин, 2008, с. 278] тощо. Тому новизна даної роботи полягає в першій спробі реконструкції творчого шляху С. В. Федчишина, хоча акцент буде зроблений саме на естетичних публікаціях його Харківського періоду творчості.

Степан Васильович Федчишин народився 9 лютого 1899 р. у селянській родині у с. Жуків (зараз Бережанський район, Тернопільська область). З 1910 р. він навчався в гімназії м. Бережани, серед випускників і викладачів якої в різні роки були такі відомі літератори й культурні діячі, як Маркіян Шашкевич, Олександр Барвінський, Богдан Лепкий, Степан Томашівський, Михайло Рудницький, Роман Борковський та ін. В 1913 р. він протягом одного року продовжив навчання в столичному Відні, після чого повернувся до Бережан, де успішно закінчив восьмирічний курс. За часів Західно-Української народної республіки (ЗУНР) в 1918 р. С. В. Федчишин вступив до Української галицької армії (УГА), брав участь у бойових діях, був у польському полоні, служив у військовій комендатурі м. Бережани. У січні 1920 р. він поступив на службу до Червоної армії, навчався спочатку у школі червоних старшин у Харкові, з 1921 р. у московській вищій військово-політичній школі, з 1924 р. був викладачем Кримської кавалерійської школи в Сімферополі, лектором різних навчальних закладів, також паралельно навчався в Кримському університеті, де серед його викладачів був колишній харківський філософ П. Е. Лейкфельд [Абашнік, Лейкфельд, 2023].

Після закінчення Кримського університету в 1926 р. С. В. Федчишин вступає до аспірантури Українського інституту марксизму-ленінізму (УІМА) у Харкові. В цей час Харків був столицею Української Радянської Соціалістичної Республіки, де функціонувало багато різних навчальних закладів, наукових і науково-дослідних організацій, які часто об'єднувалися, реорганізовувалися, перейменовувалися, змінювали свою структуру, підпорядкування, що навіть зараз у деяких випадках складно установити – як саме точно називався той чи інший заклад в певні роки, оскільки документи говорять про одні назви, у тогочасних звітах зустрічаються інші назви, а тодішні співробітники тих закладів у своїх спогадах чи біографіях нерідко протирічать й першим, й другим. Така плутанина стосується й назв філософських кафедр, секцій чи відділів, які існували в ті роки при харківських освітніх і наукових закладах. Тому спочатку спробуємо на основі різних

джерел, документів і спогадів уточнити ситуацію щодо філософських інституцій і викладачів-філософів у Харкові в 1920-х рр.

Не зважаючи на офіційне закриття Харківського університету більшовицькою владою 5 липня 1920 р., термін «університет» незабаром з'являється знову на освітній мапі Харкова. Хоча тодішні керівники спочатку вирішили поекспериментувати й відкрили вже у липні 1920 р. «Академію теоретичних знань» у Харкові, яка незабаром була реорганізована в Харківський інститут народної освіти (ХІНО). Два місцеві університетські філософи на цей час вже покинули місто: заслужений професор П. Е. Лейкфельд наприкінці Першої світової війни переїхав до Сімферополя, де став професором відкритого Таврійського університету (перейменованого пізніше в Кримський університет), а приват-доцент І. С. Продан – до Ростову на Дону, де був короткий час професором переведеного туди Варшавського університету (пізніше Донського університету). Однак у Харкові ще залишався екстраординарний професор Володимир Михайлович Каринський, хоча він спочатку не був впевнений, чи треба співпрацювати з радянською владою й лише пізніше відважився працювати у ХІНО.

Натомість в цей перехідний і складний період у Харкові почали викладати й працювати два досить відомих філософи. Перший, Семен Юлійович Семковський (1883–1937), який був двоюрідним братом Лева Троцького, й прибув у так званому «пломбованому вагоні» в 1917 р. із Швейцарії й займався політичною діяльністю, з 1918 р. спочатку викладав у Київському університеті, а з 1920 р. продовжив працювати в Харкові до свого арешту в 1936 р. [Абашнік, Мамалуй, 2024]. Другий, Борис Григорович Столпнер (1871–1967), на момент свого приїзду до Харкова вже був відомий як перекладач філософських (Генріх Гомперц, Ернст Кассіер) і політичних (Карл Каутський) творів й розпочав тут викладати на посаді керівника секції історії ідеології в ХІНО й перекладати праці Гегеля, однак вже в 1922/1923 рр. покинув Харків.

1 квітня 1922 р. у Харкові відкривається «Комуністичний університет імені Артема», названий в честь більшовицького керівника Артема, тобто Федора Андрійовича Сергєєва (1883–1921), який загинув у залізничній катастрофі 24 липня 1921 р. За словами свідка тих подій, майбутнього ректора ХІНО, а пізніше ректора Харківського університету й професора філософії Якова Семеновича Бладова (1897–1984): «Тут виховувалися кадри пропагандистів, викладачів рампартшкіл, політично грамотних і радянських працівників. При Артемівці були і спеціальні курси для перепідготовки відповідальних працівників. З кінця 20-х років Артемівка мала аспірантуру, в тому числі й з філософії» [Бладов, Дещо, 1969, с. 69]. Отже, можна констатувати, що мова йшла про новостворений більшовицький навчально-науковий заклад, який мав з самого початку чітку ідеологічну спрямованість.

У 1923 р. в Харкові було засновано Український інститут марксизму (УІМ), який незабаром перейменовано в Український інститут марксизму-ленінізму (УІМЛ), що включав різні відділи з науково-дослідними кафедрами. Як наголошував у своєму звіті в 1928 р. директор цього інституту й відомий більшовицький діяч Микола Олексійович Скрипник (1872–1933): «Тепер дозвольте мені звернутися до останнього нашого відділу – філософсько-соціологічного. Цей відділ містить дві науково-дослідчі катедри: катедру філософії та катедру соціології. Катедра філософії в тому плані наших робіт, що не є лише планом даного року, а мусить являти собою план, що забезпечив би дальшу роботу, має на увазі розроблення загальних проблем матеріалістичної діалектики» [Скрипник, Про роботу, 1928, с. 221]. Кафедру ж філософії в УІМЛ очолював згаданий вище професор Семен Семковський, а кафедру соціології – репресований пізніше професор Володимир Юринець (1891–1937).

З цього боку слід сказати, що на базі кафедри філософії була створена комісія, яка повинна була займатися вивченням української філософії. Тому Микола Скрипник підкреслював далі у своєму звіті: «Особливу увагу даної Всесоюзної наради я звертаю на роботу комісії для вивчення історії філософії на Україні. Тут, можливо, для багатьох товаришів буде новиною сама постановка цієї теми: Історія філософії на Україні. Треба

констатувати, що тут дійсно наукова думка робить лише перші кроки до постановки цього питання. Хіба що зазначити емігранта, українського професора Чижевського, що теж розробляє таку тему і склав план такої роботи» [Скрипник, Про роботу, 1928, с. 222]. Отже, можна зауважити, що в 1928 р. навіть українські більшовики ще не говорили про «буржуазних націоналістів», натомість визнавали заслуги українських емігрантів, зокрема й роль досліджень згаданого Дмитра Чижевського.

В 1926 р. Степан Федчишин поступає до філософського відділення аспірантури Українського інституту марксизму-ленінізму (УІМА) у Харкові, де на той час було всього п'ять відділень (відділів): філософське (пізніше, як вище вказано, філософсько-соціологічне), економічне, історичне, національного питання, підготовче. Його співкурсником був згаданий вище Яків Блудов, який пізніше констатував: «У 1924 р. в УІМАі був тільки один аспірант з філософії – Т. Степовий (Діденко); у 1925 р. налічувалось троє – В. Беркович, Н. Білярчик і П. Демчук, а в 1926 р. – вже вісім чоловік: Ф. Беляєв, О. Бервицький, Я. Блудов, В. Бон, Г. Васильєва, М. Медзінський, Г. Овчаров та С. Федчишин. Вільнослухачами були В. Чучмарьов, Я. Кауфман та Г. Єфименко» [Блудов, Дещо, 1969, с. 70]. Більшість цих аспірантів і аспіранток успішно завершили навчання, незабаром вони стали відомими українськими філософами, хоча вже в 1930-х рр. потрапили під сталінські репресії й були розстріляні. Лише декому з них вдалося врятуватися, як Степану Федчишину та Володимиру Чучмарьову [Абашнік, Чучмарів, 2021].

Стосовно змісту й особливостей навчання у філософській аспірантурі в УІМА слід ще раз послатися на спогади Якова Блудова, який писав: «В основі навчання – семінар. Доповіді, зроблені на семінарах, а також і деякі обов'язкові виступи, як правило, друкувалися у філософських журналах. Це й було підставою для оцінки успішності аспіранта. Строк навчання – чотири роки. Досить широко і глибоко вивчалася історія філософії, зокрема класична німецька філософія, особливо філософія Гегеля, на вивчення якої відводилось півтора – два роки» [Блудов, Дещо, 1969, с. 70]. З цих заміток стає зрозумілим, чому тодішні аспіранти так часто зверталися до філософії Гегеля. Адже саме естетиці Гегеля присвячена більшість публікацій С. В. Федчишина наприкінці 1920-х рр. Можна назвати й статті інших аспірантів у часопису «Прапор марксизму»: «Категорія міри в системі Гегеля та в діалектичному матеріалізмі» О. Васиљевої в №3 за 1928 р., «Гегельянство на послугах фашизму» В. Бон в №4(5) за 1928 р. та ін.

До речі, головним публікаційним органом УІМА в 1927–1931 рр. був «Прапор марксизму», який виходив спочатку один раз на три місяці, пізніше (з №1 за 1929 р.) став двомісячником. Редакційну колегію очолював Микола Скрипник, до неї входив також і згаданий філософ Володимир Юринець. На початку часопис включав наступні пість розділів: філософія й соціологія, економіка, історія, національне питання, хроніка, бібліографія. Пізніше розділи уточнювалися й розширювалися. У цьому часописі С. В. Федчишин друкував свої невеликі розвідки й рецензії під псевдонімом «С. Майський». Наприклад, у №1 «Прапору марксизму» за 1929 р. вийшла його рецензія на монографію «Спроба марксистського аналізу історії естетики» (1928) Л. І. Зивельчинської, яку він критикував за те, що вона віднесла до четвертого та останнього, на її думку, періоду розвитку естетики («панівної буржуазії») одночасно і Гегеля, і Шопенгауера.

Тут слід сказати, що крім згаданих новостворених більшовиками ідеологічних навчальних закладів у Харкові виникли навчальні, наукові й науково-дослідні заклади, які фактично або були бувшими факультетами закритого Харківського університету, або об'єднувалися з іншими навчальними закладами Харкова: Харківський медичний інститут, Харківський інститут народної освіти, з яких пізніше відокремилися Харківський інститут народного господарства, Харківський фізико-хіміко-математичний інститут, Харківський інженерно-економічний інститут, Харківський педагогічний інститут та ін. При цих навчальних закладах також існували науково-дослідні кафедри гуманітарних напрямків, зокрема й філософські кафедри та секції. Наприклад, з 1926 р. секцію наукової методології

і логіки при ХІНО очолював репресований і розстріляний пізніше Борис Якович Рудаєв (1890–1938), доктор філософії Гайдельберзького університету (1913).

Причому філософи одних освітніх і наукових закладів Харкова в 1920-х і 1930-х рр. досить часто працювали сумісниками в інших навчальних чи науково-дослідних закладах міста. Як приклад можна згадати, що в 1923 р. професор Семен Юлійович Семковський одночасно викладав історичний матеріалізм у Комуністичному університеті імені Артема, був професором філософії в Харківському інституті народного господарства та на додаток ще й завідувачем кафедри марксизму при факультеті професійної освіти в Харківському інституті народної освіти (ХІНО). До речі, один із його учнів і співкурсник Степана Федчишина по аспірантурі, Яків Блудов, став ректором відновленого Харківського університету в 1934 р.

Наприкінці 1929 р. С. В. Федчишин успішно завершив курс навчання в аспірантурі УІМА. Ще під час навчання він співпрацював з різними інституціями у Харкові, зокрема з редакцією соціально-економічної літератури Державного видавництва України (ДВУ). Тож по закінченні він продовжив цю співпрацю й отримав посаду редактора, а також став завідувачем літературного відділення Головліту УРСР (Головного управління в справах літератури та видавництв). В 1931 р. С. В. Федчишин стає професором і заступником директора одного із семи Інститутів червоної професури (ІЧП), які було створено у складі нової організації – Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських інститутів (ВУАМЛІН). Цю організацію було створено на базі УІМА за рішенням ЦК КП(б)У від 28 червня 1931 р. у Харкові. Щодо назви згаданого ІЧП, де працював С. В. Федчишин, в окремих документах і звітах вказуються різні назви: наприклад, Інститут червоної професури літературознавства, Інститут червоної професури літератури, мистецтва та мови тощо. Одночасно С. В. Федчишин був старшим науковим співробітником Інституту червоної професури філософії, який очолював його співкурсник, професор Яків Блудов [Блудов, Дещо, 1969, с. 70].

Очевидно керівна, адміністративна, редакторська й викладацька робота стали займати досить багато часу у С. В. Федчишина. Тому на відміну від аспірантських років, коли він оприлюднив свої дослідження з філософії, естетики, критики, після 1930 р. його публікаційна діяльність дещо зменшується. Однак незабаром грянув сталінський грім – 16 лютого 1933 р. С. В. Федчишина було заарештовано у Харкові, йому було висунуте звинувачення у справі про участь в контрреволюційній «Українській військовій організації» (УВО). Рішенням «трійки» при колегії Державного політуправління УСРР від 20 листопада 1933 р. він був ув'язнений на три роки у виправно-трудоному таборі (ВТТ) [Федчишин, 2008, с. 278].

Реакція збоку нового керівництва Інституту червоної професури (ІЧП) була дуже швидкою. Показовим був виступ нового керівника ІЧП Зармайра Андрійовича Ашраф'яна (1898–1937), якого на початку 1934 р. було переведено до Києва з Єревану, де він був народним комісаром освіти й займав інші високі посади у вірменському більшовицькому уряді. Цей керівник, якого пізніше також заарештували й розстріляли, у своїй першій доповіді на загальних зборах ІЧП наголошував: «Досить перелічити деякі, завдяки дбайливості й пильності нашої партії вже широко відомі робітникам, колгоспникам і трудовій інтелігенції Радянської України прізвища запеклих ворогів народу, агентів і шпигунів європейського імперіалізму, щоб зрозуміти, який стан ми мали в ІЧП, на фронті готування нових теоретичних кадрів партії. На чолі інститутів червоної професури стояли Романюки, Трублаєвичі, Яворські, Чичкевичі, Білаші, Вікули, Федчишини, Демчуки, Степові. Викладали в ІЧП – Річицький, Свідзинський, Демчук, Бон, Вітик, Білик, Юринець, Сліпанський, Зозуля, Олійник, Кузьменко, Лозинський, Чехович» [Ашраф'ян, За бойову, 1934, с. 108].

Отже, з одного боку, у цій когорті «ворогів народу» С. В. Федчишина звинувачували у шпигунстві як керівника ІЧП. З іншого боку, також йому у провину висувались його наукові погляди. У цьому сенсі не відставав від свого керівника Інституту червоної

професури Ашраф'яна й новий керівник відділу В. Щупак, який вже рапортував у звіті за перший квартал 1934 р.: «В плані боротьби з націоналізмом на засіданні літкомісії вислухано доповідь про контрреволюційно-націоналістичні літературні роботи Федчишина. В обговоренні доповіді т. т. Обідного та Мізюна і викритті шкідницької суті робіт Федчишина взяли участь наукові робітники літкомісії та аспіранти літвідділу ІЧП» [Щупак, В літературній, 1934, с. 124].

До речі, за згаданою справою про діяльність УВО було заарештовано й інших відомих харківських філософів, зокрема, професора Петра Демчука (1900–1937), який рішенням «трійки» від 23 вересня 1933 р. отримав п'ять років ВТТ і був розстріляний 3 листопада 1937 р. в трагічно відомому Сандармохі (Карелія). На цьому фоні сталінських репресій С. В. Федчишину дещо пощастило, хоча навіть після свого звільнення з ВТТ він мусив далі перебувати на засланні у м. Шенкурськ (Архангельська область). 26 вересня 1938 р. його було заарештовано вдруге, знову ув'язнення на три роки ВТТ, цього разу у м. Солікамськ Пермського краю [Федчишин, 2008, с. 278].

С. В. Федчишин після звільнення навесні 1941 р. вирішив не повертатися із заслання до Харкова та ризикувати після двох термінів радянських концтаборів, натомість доля його завела до Житомира. Тут він навіть розпочав викладацьку діяльність в місцевому педагогічному інституті, який незабаром після німецької окупації міста (9 липня 1941 р.) призупинив свою діяльність. За різними даними наступні три роки бувший харківський професор вимушений був працювати робітником на місцевому цукровому заводі. З 1 вересня 1944 р. він продовжив викладати в Житомирському педагогічному інституті, де спочатку було відкрито два факультети (історичний і мовно-літературний), а також вчительський інститут.

Однак вже в наступному 1945 р. С. В. Федчишин переїздить до Львова, де спочатку викладає у місцевому педагогічному інституті, а з 1951 р. на посаді старшого викладача у Львівському університеті. Очевидно тут йому певну підтримку надали два інших харківських випускники, яких він знав особисто. Андрій Степанович Брагінець (1903–1963), який закінчив Харківський університет в 1934 р., тобто вже після арешту Федчишина, також аспірантуру при ІЧП [Блудов, Дещо, 1969, с. 71], спочатку викладав у Харкові, а з осені 1939 р. по 1941 р. і з 1946 р. по 1963 р. був завідувачем кафедри філософії у Львівському університеті. Його наступником на посаді керівника кафедри філософії в 1963–1977 рр. був Борис Григорович Кубланов (1905–1984), який закінчив Харківський університет у 1936 р., потім також аспірантуру при ІЧП [Блудов, Дещо, 1969, с. 71] й певний час викладав у Харкові, а до Львова переїхав у 1940 р., де відразу почав викладати в університеті, а потім продовжив вже після Другої світової війни з 1947 р.

С. В. Федчишин у Львові мабуть вирішив не афішувати свої харківські наукові заслуги, оскільки спочатку не згадував ані про наукові праці, ані про професорську посаду. В цей час у Львові він оприлюднює дві російськомовні монографії: «Ушинський про предмет і завдання логіки» (1956) й «Ушинський про форми мислення» (1956). В 1957 р. він захищає кандидатську дисертацію з філософії на тему «К. Д. Ушинський про форми мислення». Під впливом так званої «хрущовської відлиги» в СРСР 6 грудня 1957 р. його було реабілітовано за першою справою (1933 р.), а 2 жовтня 1958 р. – за другою справою (1938 р.). Незабаром він отримує звання доцента й продовжує викладати в Львівському університеті до 1970 р., а також паралельно – в зооветеринарному інституті (зараз Львівський університет ветеринарної медицини та біотехнологій). Помер С. В. Федчишин 30 жовтня 1971 р. у Львові.

Стосовно наукових впливів С. В. Федчишина можна згадати спогади відомого українського літературознавця, пізніше політичного діяча Романа Теодоровича Гром'яка (1937–2014), який під час навчання в аспірантурі у Львівському університеті в 1964–1967 р. слухав його лекції з філософії, в 1969 р. захистив кандидатську дисертацію з філософії, пізніше викладав у Донецьку, Тернополі, Мюнхені та Кракові. Зокрема, у своїй книзі «Вертеп або Як я став народним депутатом СРСР і що з того вийшло...» (1992) Роман

Гром'як писав: «Складна в нього доля, показова для трагедії українського відродження. Читав Федчишин у нас діамат і логіку. Читав досить плутано, забувався, склероз, видно давався взнаки. Але час від часу згадував про Харків, де він працював в інституті Червоної професури» [Гром'як, Вертеп, 1992, с. 78]. Мабуть, тут слід уточнити, що не так склероз, як два терміни у радянських концтаборах вплинули на його фізичний і ментальний стан. І все ж, не дивлячись на цей критичний погляд на усне викладання С. В. Федчишина у Львові, впливи його естетичних публікацій мали місце, зокрема й у монографії «Естетика і критика: філософсько-естетичні проблеми художньої критики» (1975) Романа Гром'яка.

Перш ніж перейти до аналізу праць С. В. Федчишина з естетики та історії естетики, слід згадати, що викладання естетики як складової частини філософії у Харківському університеті було започатковане професором Й. Б. Шадам [Абашнік, Шада, 2024]. Цю традицію продовжили його учні й представники «Харківської філософської школи Й. Б. Шада», які захищали в 1810-х рр. дисертації з естетики й оприлюднювали свої праці. Щодо цього можна назвати, наприклад, публікації раннього періоду Авксентія Павловича Гевлича (1790/2–1861), випускника Харківського університету 1811 р., магістра 1813 р. і доктора «витончених наук» 1815 р. Пізніше він став автором естетичного трактату «Про витончене» (1818).

Естетичних питань торкалися у своїх працях інші харківські учні Й. Б. Шада, які стали відомими в майбутньому письменниками, журналістами й поетами. Зокрема, випускник Харківського університету 1813 р. Орест Михайлович Сомов (1793–1833) крім своїх журналістських і прозових творів пізніше був відомий завдяки трактату «Про романтичну поезію» (1823), де апелював до німецької естетики й німецьких мислителів (Гьоте, Шіллер та ін.). Його співкурсник Василь Григорович Маслович (1793–1841) під керівництвом Й. Б. Шада захистив докторську дисертацію за темою «Про природу прекрасного та піднесеного» (1815) і був автором праці «Про байку та байкарів різних народів» (1816), де звернув увагу на українського філософа Григорія Сковороду й був одним із родоначальників харківської та світової «Сковородіани».

Інший представник «Харківської філософської школи Й. Б. Шада», Євграф Матвійович Філомафітський (1790–1831), у харківських часописах і збірках праць також публікував роботи з естетики, серед яких були: «Спроба за двома способами (аналітичним та синтетичним) судити та оцінювати гідним чином твори як давніх, так і нових віршотворців» (1816) в «Українському віснику», «Про істинну мету освіти людини за допомогою наук та витончених мистецтв в училищах громадських та домашніх» (1821). Питань естетики Філомафітський торкався також у серії своїх публікацій під загальною назвою «Листи в Херсон», які друкувалися в «Українському віснику».

В перші роки існування Харківського університету до естетичних тем і переважно до праць німецьких просвітників (Лессінг, Вінкельманн) у контексті своїх лекцій звертався інший німецький вчений, професор латини й естетики Леопольд Умляуф (1758–1807), який до 1803 р. був професором німецької мови й літератури у Львівському університеті. В 1807–1809 рр. під час свого «Харківського періоду» написав підручник «Нарис естетики, або науки смаку» (1813) професор Людвіг Генріх Якоб (1759–1827), який був відомим кантіанцем [Абашнік, Der Beitrag, 2024]. В 1811 р. французький професор латини Ніколя Пакі де Совін'ї (1769–1849) подав вченій раді етико-політичного відділення до захисту свою докторську дисертацію з естетики, а пізніше у своїх харківських публікаціях і лекціях торкався питань історії естетики, здебільшого французької традиції.

Переважно французька, але також німецька естетичні традиції були в центрі курсів з «теоретичної та практичної естетики» харківського професора красномовства, поезії та слов'янських мов Івана Срезневського (1770–1819) в 1810-х рр., який також був батьком відомого в майбутньому славіста Ізмаїла Срезневського. Його учень і наступник по кафедрі Дмитро Борзенко (1777–1830) читав лекції з естетики й історії естетики в 1820-х рр. у Харківському університеті. У другій половині 1820-х рр. і на початку 1830-х рр. естетику

викладав харківський професор філософії Федір Чанов (1783–1862), автор праці «Вступна лекція з теорії естетики» (Харків, 1833) і магістр Йозеф Гренберг (1802–186?).

У другій половині 1820-х рр. і в 1830-х рр. професор латини і старожитностей, також ректор Харківського університету Іван Кронеберг (1788–1838) зробив великий внесок у розвиток естетичної думки в Україні. В 1825 р. у Харкові виходить його збірка «Амалтея», де в афористичній манері були сформовані його погляди на естетику. У переробленому й доповненому варіантах вони вийшли в циклі досліджень у його «Брошурках» (1830–1833), а пізніше у збірці «Мінерва» (1835) в чотирьох частинах. Зокрема, в №1 (за 1830 рік) «Брошурок» був надрукований «Історичний погляд на естетику», де Кронеберг звертався до особливостей естетики в різних традиціях, зокрема й до німецької естетики (Лессінг, Баумгартен, Кант, Вінкельманн, Шеллінг, брати Шлегелі), з якою він пов'язував зародження естетики взагалі у 18-му ст.

У №6 (1831 рік) згаданих «Брошурок» вийшли «Матеріали для історії естетики», де Іван Кронеберг присвятив німецьким теоретикам естетики окремі невеликі параграфи. Тут йшлося про естетичні погляди Баумгартена та його працю «Естетика» (1750), особливості естетики Вінкельманна в його «Історії мистецтва» (1764), про відповідну позицію Мойсея Мендельсона та його «Головні принципи красних мистецтв та наук» (1771), естетику Зульцера та його «Загальну теорію красних мистецтв» (1771/1774). Особлива увага була приділена Іваном Кронебергом естетиці Канта, а також естетичним вченням Гайденрайха, Фрідріха Шіллера, Шеллінга, Жана-Поля Ріхтера [Абашнік, Сирія, 2022].

В середині й другій половині 19-го ст. окремі харківські професори (Микола Костир, Олександр Потебня та ін.) також зверталися до естетичної тематики у своїх лекціях і публікаціях. Однак, в цілому майже до середини 1920-х рр. естетика була дещо витіснена на другий план у викладанні й публікаціях харківських викладачів, доцентів і професорів філософії (Ф. О. Зеленогорський, П. Е. Лейкфельд, І. С. Продан, В. М. Каринський). І лише завдяки публікаціям і викладанню С. В. Федчишина з другої половини 1920-х і на початку 1930-х рр. харківська академічна філософія збагатилася важливим оновленням – дослідженнями з естетики й історії естетики.

Перш ніж звернутися до естетичних публікацій С. В. Федчишина, спробуємо вперше надати періодизацію його творчої діяльності й вирізнити два періоди: 1) «Харківський період» (1926–1933) і 2) «Львівський період» (1945–1971). Принаймні на даний момент нам невідомі його публікації у Бережанах, Сімферополі, Житомирі чи в засланнях на російській півночі. До того ж слід звернути увагу, що на «Харківський період» припадають публікації виключно українською мовою, натомість під час «Львівського періоду» обидві згадані вище монографії й деякі статті С. В. Федчишин оприлюднив російською мовою. Цю парадоксальну ситуацію можна пояснити відповідно сплеском українізації в Харкові у 1920-х і на початку 1930-х рр., який закінчився трагічно («Розстріляне Відродження»), й, навпаки, тотальною русифікацією в Радянській Україні, зокрема й у Львові після Другої світової війни.

Під час свого «Харківського періоду» (1926–1933) С. В. Федчишин оприлюднив серію публікацій з естетики й історії естетики. В деяких біографічних джерелах також згадується його монографія під назвою «Історія естетики» без посилання на рік і місце видання. Однак нам поки що не вдалося віднайти цієї праці в каталогах жодної із українських (Харків, Київ, Львів, Одеса, Дніпро та ін.) чи закордонних бібліотек, навіть її точних бібліографічних даних. То ж звернімося до його харківських статей і рецензій з естетичної тематики. Головним чином вони були оприлюднені у двох досить відомих свого часу харківських часописах – «Гарт» і «Критика».

Часопис «Гарт» виходив в 1927–1932 рр. в Харкові під егідою Всеукраїнської Спілки пролетарських письменників. Він був осередком різних літературних і художніх публікацій, автори яких були або пізніше стали відомими українськими письменниками й поетами, серед яких: Володимир Сосюра, Наталя Забіла, Іван Микитенко, Юрій Шовкопляс, Сава Голованівський, Валер'ян Підмогильний, Вадим Собко, Іван Ле та ін. Однак на шпальтах

«Гарту» з'являлися також критичні статті та публікації естетичного й філософського характеру. Серед останніх можна назвати статтю згаданого вище професора Володимира Юринця, який також був співредактором цього видання, під назвою «Естетика Канта в марксистському освітленні» (1927). Натомість часопис «Критика», який виходив також у Харкові в 1928–1932 рр., позиціонував себе на титульній сторінці як «журнал-місячник марксистсько-ленінської критики, бібліографії та літературознавства».

Ключова естетична праця С. В. Федчишина «Естетика Гегеля» вийшла в двох статтях часопису «Гарт» за 1928 р., відповідно у № 2 і № 8-9. В першій статті він спочатку надає розширені дані щодо творчого шляху й основних праць німецького мислителя у параграфі «Гегель і його доба» (стор. 73–79), потім у наступному параграфі звертається до питання «Місце естетики в системі Гегеля» (стор. 80–84), далі пише про «Стан естетики в часи Гегеля» (стор. 84–86) й на завершення висловлює свої міркування про «Естетику Шеллінга» (стор. 86–89). Друга стаття (стор. 101–118) не розділена на параграфи, а повністю присвячена аналізу естетики Гегеля. Зокрема, між 104 і 105 сторінками цієї статті розміщений відомий портрет Гегеля часів його викладання в Берлінському університеті з німецьким підписом «Hegel».

У першій статті після біографічного й історичного вступу цікавими є порівняння С. В. Федчишиним естетичних позицій Шеллінга й Гегеля. Однак наперед тут слід зробити таке зауваження. Як відомо, на відміну від Гегеля, який за життя не оприлюднював естетичних праць, Шеллінг звертався до естетичної тематики в своїх працях і надрукував трактат «Про відношення образотворчих мистецтв до природи» (Мюнхен, 1807). Ще до цього, спочатку в Єнському університеті в зимовому семестрі 1802/1803 рр., а пізніше у Вюрцбурзькому університеті в 1804 р. і 1805 р. Шеллінг читав курс «Філософія мистецтва», який був пізніше оприлюднений у п'ятому томі видання його творів за редакцією його сина (1859). Тобто в Єні, коли обидва філософи тісно співпрацювали, навіть видавали спільний часопис, Гегель був знайомий зі згаданими лекціями Шеллінга про філософію мистецтва й пізніше запозичив певні його напрацювання.

Отже, у своїй першій статті харківський автор цитує «Філософію мистецтва» Шеллінга з названого німецького оригіналу (1859) й так характеризує його позицію: «Вся філософська система Шеллінга носить на собі тавро своєрідного естетизму, але, з другого боку – як він сам це зазначає в своїх лекціях з філософії мистецтва – остання є лише повторенням його системи в вищій потенції. Основним лейтмотивом його естетики, як і філософії, є принцип тотожності протилежностей і їхня єдність в 'Абсолютнім'... Мистецтво є для нього щось реальне, об'єктивне, а філософія – ідеальне, суб'єктивне; відсіть філософію мистецтва він визначає як науку, яка має за ціль представити реальне, що є в мистецтві, як ідеальне» [Федчишин, Естетика, 1928, № 2, с. 86]. Далі в заслугу Шеллінгу харківський автор ставить його вчення «про єдність форми і змісту художнього твору», котре протистояло «відриву форми від змісту» в естетиці Канта.

Однак при порівнянні позицій Шеллінга з Гегелем симпатії харківського аспіранта залишаються на стороні останнього. Вже на початку своєї другої статті він підкреслює: «Щоб ясніш показати різницю між естетикою Шеллінга і Гегеля, ми позволимо собі указати на головний водорозділ між їх філософськими системами. Коли для Шеллінга самосвідомість є лише утворення в свідомості несвідомої творчої дії абсолютного, при чому здібність свідомого розуміння абсолютного є окремий талант, що втілюється тільки у немногих, вибраних, то для Гегеля абсолютне дане нам в понятті і шлях до нього доступний усім, хто вмє логічно думати. І тому філософія Шеллінга вела до містицизму, а гегелівська, будучи послідовною, не могла не вести до матеріалізму» [Федчишин, Естетика, 1928, № 8-9, с. 101]. Звичайно така інтерпретація була в дусі радянської ідеології 1920-х рр., хоча Гегель навіть не міг уявити такого матеріалістичного тлумачення його філософії.

У другій статті «Естетика Гегеля» С. В. Федчишин концентрується на аналізі загальної теорії мистецтва, як вона представлена у 1-му томі «Лекцій про естетику» Гегеля у тритомному німецькому виданні Гото, натомість гегелівську характеристику окремих видів

мистецтв (архітектура, скульптура, малярство, музика, поезія тощо) у другому й третьому томах він залишає увазі «...теоретиків мистецтва з окремих галузів, надіючись, що і нам згодом удасться зайнятися цими проблемами» [Федчишин, Естетика, 1928, № 8-9, с. 117]. Спочатку харківський автор констатує, що у філософській системі Гегеля мистецтво поряд з релігією й філософією є одним із ступенів розвитку абсолютного духу, а дослідженням мистецтва займається окрема галузь філософії – філософія мистецтва, або естетика (ці поняття він ототожнює).

Далі С. В. Федчишин досить рясно цитує самого Гегеля (зокрема, й за німецьким виданням «Лекцій про естетику» 1842 р.) щодо мистецтва взагалі й щодо його розуміння краси, генія, ідеалу та пише: «Під ідеалом Гегель розуміє дійсність в далеко більш глибокій та правдивій формі, чим вона існує та може існувати при звичайних умовах життя: це дійсність у всій повноті своєї сили і свободи. Краса ідеалу в його незламній єдності, спокійній досконалості» [Федчишин, Естетика, 1928, № 8-9, с. 110]. Крім цього, далі харківський автор посилається на відповідні гегелівські інтерпретації Людвіга Фюєрбаха, Куно Фішера, Чернишевського, Плеханова, а також різних тогочасних дослідників гегелівської естетики (Данцель, Нойдекер).

Підводячи підсумки до своєї другої статті, С. В. Федчишин підкреслює у досить довгому пасажі: «Гегелівська естетика – кульмінаційна точка розвитку філософської естетики в Німеччині. Вона вважала, що мистецтво одягає свої поняття в почуттєву форму образів і своїм завданням ставила відшукати філософійський елемент даного художнього твору. І в цьому відношенні вона є попередником марксівської естетики, яка теж вважає одним із найважливіших своїх завдань і завдань художньої критики – відшукування філософського, вірніш соціологічного еквіваленту. Але як марксівська так і гегелівська естетика не обмежуються цим одним, хоч і вельми важливим завданням. Другим, настільки ж важливим завданням гегелівської естетики, як і марксівської, як це прекрасно показав Плеханов, є показати, що форма, в яку втілюється певна ідея (зміст), виражена в конкретних почуттєвих образах, в мистецтві знаходиться в тісній залежності від змісту і тому повинна бути вивчена і проаналізована нарівні зі змістом художнього твору» [Федчишин, Естетика, 1928, № 8-9, с. 117]. Як висновок, на думку харківського аспіранта, гегелівська естетика розглядає будь який художній твір у гармонійному поєднанні змісту та форми.

Тут слід зауважити, що С. В. Федчишин, як всі попередні, тогочасні й наступні дослідники естетики Гегеля аж до кінця 20-го ст. користувалися або німецьким виданням «Лекцій про естетику» (нім. *Vorlesungen über die Ästhetik*), які були зібрані з різних манускриптів його учнем Генріхом Густавом Гото (Heinrich Gustav Hotho, 1802–1873) й вийшли в трьох томах (1835, 1837, 1838), пізніше ще у другому виданні 1842 р., або ж відповідними англійськими, французькими чи іншими перекладами. Час від часу різні дослідники й фахівці нарікали на те, що Гото довільно поєднав різні манускрипти, надав їм свої заголовки, децю самовільно уніфікував тексти, які буцім то не відповідають в деяких місцях духу естетики Гегеля.

Ці нарікання отримали підтримку наприкінці 20-го ст., коли у різних бібліотеках і архівах Німеччини були віднайдені й віднаходяться до сих пір оригінальні манускрипти й записи лекцій Гегеля з естетики та філософії мистецтва. Зокрема, сучасна професорка Аннемарі Гетман-Зіфферт (нар. 1945 р.) оприлюднила ряд досліджень з естетики Гегеля, а також розшифрований манускрипт «Лекцій про філософію мистецтва» (1998/2003) Гегеля, які в літньому семестрі 1823 р. в Берлінському університеті записав згаданий учень Г. Г. Гото [Hegel, *Vorlesungen*, 2003]. Ця дослідниця випустила й монографію «Вступ до естетики Гегеля» (2005), де звертається до різних віднайдених джерел з естетики й філософії мистецтва Гегеля. До речі, останні манускрипти лекцій Гегеля з естетики були віднайдені в 2022 р. у бібліотеці Мюнхенської єпархії єнським професором Клаусом Фівегом, автором новітньої праці «Естетика живопису Гегеля: нідерландський пейзажний та жанровий живопис 17 століття» (2025) [Vieweg, *Hegels Ästhetik*, 2025].

Слід сказати, що «Лекціям про естетику» Гегеля в останні роки присвячено багато досліджень різними мовами. Наприклад, у відомій німецькій серії «Викладення/тлумачення класиків» вийшла спеціальна збірка за редакцією професорки Біргіт Зандкаулен [G. W. F. Hegel, Vorlesungen, 2018], на ці гегелівські лекції посилаються інші сучасні автори [Rinaldi, Kasseler, 2023]. Також професор Вольфганг Вельш звертається до естетики Гегеля у своїй монографії «Переосмислення. Мініатюри про Гегеля» (2022) [Welsch, Umdenken, 2022] й у статті «Дві проблеми в ідеалізмі Гегеля» у збірці «Інтерес мислення. Гегель із сьогоднішньої точки зору» (2007), яка вийшла за його редакцією [Welsch, 2007, S. 270]. У цій збірці були зібрані опрацьовані тексти доповідей, які виголосили різні учасники в межах «Collegium philosophicum» під час зимового семестру 2001/2002 навчального року в Єнському університеті імені Фрідріха Шіллера з нагоди 200-річного ювілею прибуття Гегеля до Єни (січень 1801) й які мав змогу слухати й автор цих рядків під час свого навчання в докторантурі в Інституті філософії Єнського університету.

«Естетика Гегеля» С. В. Федчишина була важливим кроком до його наступних естетичних праць, які були присвячені марксистській естетиці. Мова йде про дві статті, які на цей раз вийшли у харківському часопису «Критика». Перша з них, «Марксизм та естетика», була надрукована в №1 за 1928 р. у дискусійному розділі «Наша трибуна». На початку він жалкує, що останніми роками саме «...слово естетика майже не з'являється на сторінках наших, навіть спеціальніших, літературно-мистецьких журналів. Про неї наче зовсім забули не тільки ширші кола, але навіть ті, кому здавалося б, неодмінно слід нею цікавитися: критики й публіцисти, письменники та художники» [Федчишин, Марксизм, 1928, с. 96].

Наводячи далі різні думки Фрідріха Шіллера з його «Листів про естетичне виховання людини» (1795), зокрема й про важливість естетики для політики, харківський аспірант приходять до наступного висновку: «Тут ми повинні просто сказати, що до цього часу марксистам ніколи було взятися за естетику, були справи далеко важливіші, і навіть ті, кому доводилось, нерідко випадково, літературну та мистецьку критику переводити, обмежувались соціологічною аналізою, зоставляючи часто в стороні оцінку естетичних досягнень аналізованих творів» [Федчишин, Марксизм, 1928, с. 96]. З одного боку, тут автор на відміну від своєї попередньої праці, де говорив про важливість «відшукання соціологічного еквіваленту», дещо понижуює статус «соціологічного аналізу». З іншого – він констатує, що нехтування марксистами естетики призвело до розповсюдження монополії буржуазних теоретиків естетики, а тому марксистам слід звернутися до естетики – така головна теза С. В. Федчишина.

Надалі харківський аспірант робить екскурси в історію естетики й вказує на заслуги різних авторів і традицій (Арістотель, Буало, Лессінг, Гатчесон, Гьоте, Шіллер, Гердер). До того ж він окремо зупиняється на відповідній позиції засновника німецької класичної філософії та підкреслює: «Тільки *Кант*, що зробив спробу органічно *синтезувати* французьку і німецьку *раціоналістичну* та англійську *емпіричну естетику*, поставив перед нею далеко ширші завдання. Але естетика Канта при спогляданні на річ мистецтва або природи стала досліджувати не об'єкт мистецтва, а переживання суб'єкта і тому вона є односторонньою своїм суб'єктивізмом та *формалізмом*» [Федчишин, Марксизм, 1928, с. 98]. Ці роздуми свідчать про те, що в аспірантурі УІМЛ вивчали не лише твори Гегеля, але також і Канта, зокрема й «Критику сили судження», на яку С. В. Федчишин посилається в своїх харківських публікаціях.

Надалі харківський аспірант звертається ще раз до заслуг Гегеля в естетиці, вказуючи на його впливи на відповідні погляди Маркса, а також російських авторів (Белінський, Чернишевський, Плеханов). Зокрема, він констатує необхідність розвитку марксистської естетики, яка ще перебуває у формуванні, та пише: «Марксистська матеріалістична естетика іде на зміну ідеалістичній, що в нинішній час остаточно збанкрутувала. Причиною краху різних видів та відтінків ідеалістичної естетики, а саме нормативної, спекулятивної, формальної і психологічної естетики, була, перш за все, їхня

анти-історичність» [Федчишин, Марксизм, 1928, с. 104]. Хоча далі автор все ж уточнює, що Гегель послідовно проводив історизм, й це очевидно слугувало однією із підстав, щоб потім звинуватити самого Федчишина в симпатіях «буржуазній естетиці» під час його арешту в 1933 р.

У наступній статті «Плеханов, як основоположник марксистської естетики», яка вийшла в №4 за 1928 р. «Критики» С. В. Федчишин розглядає особливості позиції цього російського марксиста. Аналізуючи критику Плехановим різних авторів (Гегеля, Писарева, Белінського, Чернишевського), він констатує: «Однією з найбільших заслуг Плеханова в галузі марксистської теорії є обґрунтування основ матеріялістичної естетики» [Федчишин, Плеханов, 1928, с. 18]. Однак, на думку харківського автора, естетика розвивається й після досягнень Плеханова, а тому свою статтю він закінчує наступними словами: «Тільки дальша праця марксистів по обох цих напрямках (лінією теоретичної естетики і лінією конкретного вивчення мистецтва та художньої критики) зможе збагатити марксистську естетику новими досягненнями» [Федчишин, Плеханов, 1928, с. 35].

С. В. Федчишин у своїх публікаціях не лише апелював до класиків німецької естетики, але також і до праць своїх сучасників-фахівців з німецької естетики. У критичному повідомленні під назвою «Німецький конгрес по естетиці та мистецтвознавству (Галле, 7–9 липня 1927 р.)», яке вийшло у журналі «Гарт», він інформував українських читачів про названий науковий форум у Німеччині [С. Ф., Німецький, 1928, с. 102–103]. Вже спочатку харківський дослідник наголошував: «Жодна країна не зробила в галузі естетики та мистецтвознавства так багато, як Німеччина. Фактично вже друге сторіччя саме цій країні належить гегемонія в вище названій галузі» [С. Ф., Німецький, 1928, с. 102].

Не дивлячись на таку захопленість німецькою естетикою в цілому, С. В. Федчишин вже далі констатує: «Правда часи великих естетичних систем Канта, Шелінга, Гегеля вже давно пройшли і тепер в 'країні поетів і мудреців' панує такий же безпросвітний еклектизм, як і всюди в буржуазних країнах» [С. Ф., Німецький, 1928, с. 102]. Звичайно, така критика харківського аспіранта була викликана тогочасними ідеологічними й політичними умовами в Радянській Україні. Хоча далі він все ж таки намагається уточнити зміст своєї тези, конкретизуючи: «Еклектизм вияв з усіх докладів конгресу і в першу чергу із програмового доклада ветерана сучасної німецької естетики Макса Дессуара на тему: 'Історичний та систематичний розгляд мистецтва'» [С. Ф., Німецький, 1928, с. 102].

Тут слід згадати, що Макс Дессуар (Max Dessoir, 1867–1947) був відомим медиком, філософом і теоретиком естетики. В 1889 р. він захистив докторську дисертацію з філософії під назвою «Карл Філіп Моріц як естетик», а в 1892 р. докторську дисертацію з медицини за темою «Про чутливість (відчуття) шкіри», де ввів в обіг поняття «гаптіка» (нім. *Haptik*, грец. *haptós*), тобто «тактильне сприйняття». З 1897 р. за підтримки Вільгельма Дільтея він став спочатку екстраординарним професором, а з 1920 р. ординарним професором філософії у Берлінському університеті, де викладав до 1936 р. Після Другої світової війни Дессуар був професором філософії в університеті Франкфурта на Майні. Ще в 1906 р. він оприлюднив працю «Естетика та загальне мистецтвознавство», а в 1907 р. заснував «Часопис естетики та загального мистецтвознавства». З 1913 р. він був головним організатором конгресів з естетики й мистецтвознавства у Німеччині, серед яких був також згаданий III-й конгрес у Галле (1927), про який повідомляв у своєму огляді С. В. Федчишин.

Зокрема харківський автор далі уточнював свою критику позиції головного доповідача на Галльському конгресі та писав: «Якби не цікаві були проблеми, що їх змагався вирішити М. Дессуар, вони не були ним вирішені. Докладчик повторював за Теном твердження про залежність мистецтва від оточення, клімату й раси, доказував наявність іманентних законів мистецтва і необхідність суміщати систематичну методу вивчення мистецтва історичного і все це завершив шпенглеріанською тирадою про ірраціональність та непізнаваність історичного процесу» [С. Ф., Німецький, 1928, с. 102].

Слід зауважити щодо двох названих тут авторів: йшлося про французького філософа-позитивіста Іпполіта Адольфа Тена (Hippolyte Adolphe Taine, 1828–1893), автора циклу лекцій з філософії мистецтва, й німецького мислителя Освальда Шпенглера, який випустив працю «Занепад Європи. Контури морфології світової історії» (1918–1922) в двох томах.

В цілому С. В. Федчишин негативно оцінює й інші зусилля у програмній доповіді згаданого німецького теоретика естетики, підкреслюючи: «Не краще удалось Дессуару з'ясувати проблему про ролі особи в мистецтві і вже зовсім не вирішеним залишилось третє питання, що його поставив Дессуар, а саме – чи існує прогресивний розвиток в мистецтві. Поетична метафора про те, що кожна 'зірка має свій власний шлях, але це не мішає сузір'ям мати свої закони', якою докладчик закінчив свою доповідь, навряд чи вирішає це важливе питання» [С. Ф., Німецький, 1928, с. 102]. Далі харківський автор також називає доповіді, які були присвячені на конгресі двом «спеціальним проблемам естетики» (ритму та символу), серед яких була також доповідь «Проблема символу та її значення у філософії» Ернста Кассіра.

Якщо подивитися в офіційний звіт про роботу цього конгресу в Галле, С. В. Федчишина не було в списках його учасників [Dritter Kongress, 1927]. Очевидно для написання свого повідомлення в харківській «Критиці» він користувався XXI-м томом німецького «Часопису естетики та загального мистецтвознавства» (1927), друга частина (точніше, «другий зошит») якого була присвячена згаданому «Третньому конгресу естетики та загального мистецтвознавства». Зокрема, тут були надрукована програма конгресу, а також пленарна доповідь Макса Дессуара, доповідь Ернста Кассіра й інших учасників цього конгресу.

До речі, у цьому конгресі в Галле прийняли участь більше 400 учасників (або якщо точно, як вказано у Програмі конгресу, 431 учасник), серед яких були не лише німецькі фахівці з естетики й мистецтв, але також представники інших країн (Австрії, Іспанії, Японії, Данії, Швеції, Угорщини). У списках учасників конгресу був також вказаний «університетський бібліотекар» зі Львова, доктор М. Дес-Логес [Dritter Kongress, 1927, S. 112]. Йшлося про Мар'яна Францішека Антонія Дес-Логеса (Marian Franciszek Antoni Des Loges, 1898–1957), відомого в майбутньому польського реформатора бібліотекознавства. Він народився у Львові у родині вихідців із Франції (тому його прізвище інколи виголошують Де Лож), навчався спочатку в школі у Добромилі, потім у гімназії в Самборі, яку закінчив у 1916 р. В цьому ж році він почав вивчати філософію у Краківському університеті, а в 1917 р. перевівся до Львівського університету, який закінчив у 1922 р. Дисертацію на тему «Символ в поезії» Мар'ян Дес-Логес захистив у Львівському університеті у 1925 р., отримавши наукову ступінь доктора філософії. Пізніше він зробив важливий внесок у розвиток бібліотечної справи, працюючи у Львівській університетській бібліотеці, в «Поторицькій бібліотеці», або «Бібліотеці Дідушицьких у Львові» (пол. Biblioteka Dzieduszyckich), також у бібліотеках Варшави та Гданська.

Ще у часопису «Гарт» було оприлюднене повідомлення С. В. Федчишина про «Другий польський філософський конгрес», який проходив з 23 по 28 вересня 1927 р. у Варшаві [С. Ф., Другий, 1928, с. 131–132]. Як писав автор, на цьому форумі всього було 147 учасників і біля 200 гостей, виголошено 70 доповідей з різних сфер філософії, зокрема й з естетики. Також він згадує деяких українських доповідачів, зокрема пленарну доповідь «Про слов'янську філософію» Івана Мірчука (1891–1961) та його ж доповідь у історико-філософській секції за темою «Український філософ Сковорода». Крім цього тут названі: доповідь «Психологія смислу» Степана Балея (1885–1952), доповідь «Про філософію мови Потебні» Костянтина Чеховича (1896–1987), який випустив пізніше монографію «Олександр Потебня – український мислитель-лінгвіст» (Варшава, 1931), а також побував у радянських концтаборах в 1946–1956 рр.

Інформуючи українського читача про основні події цього філософського форуму, зокрема й про доповіді, С. В. Федчишин шкодував, що «...у нас немає хоч би коротких тез

цих і слідує доповіді, щоб судити про зміст і аспект, під яким розглядалися окремі проблеми» [С. Ф., Другий, 1928, с. 132]. Однак ця обставина не завадила йому виказати нищівну критику щодо певних доповідей та написати: «Але найбільшу увагу конгресу звернула на себе група російських махрових ідеалістів, Бердяєва, Лосського та Франка, що в своїх докладах в секції метафізики змагались обоснувати сучасну релігію при допомозі інтуїтивізму та різко виступали проти матеріалізму» [С. Ф., Другий, 1928, с. 132]. Звичайно, тут йшлося не так про філософську критику, як про ідеологічні нападки на конкуруючий напрям інтуїтивізму.

Стосовно естетичної секції Варшавського конгресу С. В. Федчишин лише сухо констатував: «Слабо була представлена секція естетики, в якій було два доклади: Татаркевича: 'Про асоціативну естетику в 17 ст.'; Осовського 'Про різницю між прекрасним у природі та мистецтві'» [С. Ф., Другий, 1928, с. 132]. Тут у першому випадку йшлося про напрацювання відомого представника Львівсько-Варшавської школи, професора філософії Варшавського університету Владислава Татаркевича, які пізніше ввійшли до його «Історії естетики» (пол. *Historia estetyki*, 1960/1967) в трьох томах. У другому випадку доповідачем був інший представник згаданої філософської школи, Станіслав Осовський (1897–1963), який пізніше захистив свою докторську дисертацію «У підстав естетики» (пол. *U podstaw estetyki*, 1933), працював у Львові й був з 1945 р. професором у Лодзі, а з 1947 р. у Варшаві.

Ще слід зауважити щодо особливостей української термінології С. В. Федчишина у його останній та інших харківських публікаціях. Він використовує специфічні слова й терміни, які в 1920-х рр. перебували в стадії формування, зокрема й кальки з німецької та інших мов, наприклад, «роля» (роль), «докладчик» (доповідач), «зависимість» (залежність), «вирішати» (вирішувати), «матеріялізм» (матеріалізм), «метода» (метод), «аналіза» (аналіз) тощо. Як показав час, деякі з цих та інших слів відійшли в минуле, інші трансформувалися або були замінені новими українськими еквівалентами.

Серед інших публікацій С. В. Федчишина в його «Харківський період» були статті, короткі літературні повідомлення, а також рецензії на естетичні праці різних авторів. Наприклад, в громадсько-педагогічному місячнику «Радянська освіта» (частина 1 за 1929 р.) вийшла його стаття «Шкільна кооперація та кооперативна освіта». А в № 6 за 1928 р. часопису «Критика» була надрукована його рецензія на російську працю «Культура та стиль. Система і принципи соціології мистецтв» (1927) Йоффе. Крім цього він фігурував упорядником наступного видання: «Шляхи розвитку української пролетарської літератури. Літературна дискусія (1925–1928). Збірник матеріалів (Статті, літературні маніфести, постанови партії в справах художньої літератури)» (Харків, 1928).

Як *основний висновок* слід констатувати, що Степан Федчишин був важливим представником Харківської академічної філософії, який зробив свій внесок у спадщину ранньої української радянської естетики (також української марксистської естетики). Під час свого «Харківського періоду» (1926–1933) він стояв на позиції марксистської естетики, котра сформувалась в ході його критичного аналізу різних естетичних позицій попередніх епох і їх представників (німецька естетика, Кант, Шеллінг, особливо Гегель), а також його сучасників (Макс Дессуар та ін.). Однак естетичні праці Степана Федчишина, хоча й несли на собі ідеологічний відбиток того часу, свідчили про професійне володіння автором досліджуваним матеріалом (зокрема і завдяки його знанням німецької, польської та інших іноземних мов), його чітку логічну аргументацію та ясні формулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Абашнік В. Олександр Олександрович Мамалуй (1939–2023) як дослідник історії філософії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2024. № 70. С. 22–35. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-70-2>

Абашнік В. О. Володимир Чучмарів (1898–1978) як дослідник філософії Спінози. *Людина, суспільство, комунікативні технології. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 21–22 жовтня 2021 р.* Харків: ДІСА ПЛЮС, 2021. С. 5–10.

Абашнік В. О. Павло Лейкфельд (1859–1930) та індуктивна філософія Уільяма Г'юела (1794–1866). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії».* 2023. № 69. С. 71–81. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2023-69-9>

Абашнік В. О. Сирія та сирійська культура у творчості Івана Кронеберга (1788–1838). *VI Конгрес сходовознавців: збірник матеріалів, м. Київ, 3 грудня 2022 року.* Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського; Львів – Торунь: Liha-Press, 2022. С. 10–13. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-1>

Абашнік В. О. Шад versus Кант. Від еньської до харківської філософської системи. *Німецька класична філософія та університетська філософія. До 300-річчя з дня народження Імануеля Канта та 190-річчя з дня смерті Йоганна Баптиста Шада. Матеріали міжнародної наукової конференції, 28 червня 2024 р., м. Харків, Україна.* Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 13–27.

Ашраф'ян З. За бойову реалізацію рішень ЦК КП(б)У про ІЧП. *Під марксо-ленінським прапором.* 1934. № 1. С. 107–118.

Блудов Я. С. Депо про розвиток марксистсько-ленінської філософії у Харківському державному університеті у 1920–1935 роках. *Вісник Харківського університету. Серія філософії.* Харків: Видавництво ХДУ ім. О. М. Горького, 1969. Вип. 5. С. 69–77.

Гром'як Р. *Вертеп або Як я став народним депутатом СРСР і що з того вийшло...: спогад-роздум.* Тернопіль: Бібліотечка журналу «Тернопіль», 1992. 334 с.

Програма Х Всеукраїнської наукової конференції «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики. Родина істориків Єфименків». 15 травня 2025 р., м. Харків. Харків, 2025. 13 с.

Скришник М. Про роботу Українського Інституту Марксизму. *Прапор марксизму.* 1928. №3(4). С. 216–224.

С. Ф. Другий Польський філософський конгрес / Хроніка. *Гарт. Літературно-художній та критичний журнал всеукраїнської спілки пролетарських письменників.* 1928. № 4–5. С. 131–132.

С. Ф. Німецький конгрес по естетиці та мистецтвознавству (Галле, 7–9 липня 1927 р.) / Хроніка. *Гарт. Літературно-художній та критичний журнал всеукраїнської спілки пролетарських письменників.* 1928. № 6. С. 102–103.

Федчишин С. Естетика Гегеля. *Гарт. Літературно-художній та критичний журнал всеукраїнської спілки пролетарських письменників.* 1928. №2. С. 73–89.

Федчишин С. Естетика Гегеля (Стаття друга). *Гарт. Літературно-художній та критичний журнал всеукраїнської спілки пролетарських письменників.* 1928. №8–9. С. 101–118.

Федчишин С. Марксизм та естетика. *Критика. Журнал-місячник марксистської критики та бібліографії.* 1928. №1. С. 96–106.

Федчишин С. Плеханов, як основоположник марксистської естетики. *Критика. Журнал-місячник марксистської критики та бібліографії.* 1928. №4. С. 18–35.

Федчишин Степан Васильович. *Реабілітовані історією. Тернопільська область.* Тернопіль: Збруч, 2008. С. 278.

Щупак В. В літературній комісії ВУАМЛІНу. *Під марксо-ленінським прапором.* 1934. № 1. С. 124.

Abaschnik V. Der Beitrag polnischer und deutscher Gelehrter zu den Freiheitsdiskussionen an der Universität Charkiw in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej = Bulletin der Polnischen Historischen Mission.* Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2024. Nr. 19. S. 213–264. <https://doi.org/10.12775/BPMH.2024.006>

Dritter Kongress für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft. Halle, 7.–9. Juni 1927. Bericht im Auftrage des Ortsausschusses herausgegeben von Wolfgang Liepe. *Zeitschrift für*

Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft. Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke, 1927. Bd. XXI. S. 98–398.

G. W. F. Hegel: *Vorlesungen über die Ästhetik (= Klassiker auslegen)*. Hrsg. von Birgit Sandkaulen. Berlin, Boston: Walter De Gruyter, 2018. X, 276 S.

Hegel G. W. F. *Vorlesungen über die Philosophie der Kunst*. Hrsg. von Annemarie Gethmann-Siefert. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2003. XLVI, 389 S.

Rinaldi G. *Kasseler Vorlesungen über Hegels Kunstphilosophie*. Lausanne; Berlin; Bruxelles; Chennai; New York; Oxford: Peter Lang, 2023. 163 S.

Vieweg K. *Hegels Ästhetik der Malerei: die niederländische Landschafts- und Genremalerei des 17. Jahrhunderts*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2025. 140, 12 S.

Welsch W. *Umdenken: Miniaturen zu Hegel*. Berlin: Matthes & Seitz, 2022. 205 S.

Welsch W., Vieweg K. *Das Interesse des Denkens. Hegel aus heutiger Sicht*. München: Wilhelm Fink Verlag, 2007. 285 S.

Абашнік Володимир Олексійович

доктор філософських наук, професор
кафедра філософії та суспільних наук
Харківський національний медичний університет
пр. Науки, 4, м. Харків, 61022, Україна
E-mail: abaschnik@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>

Конфлікт інтересів: автор засвідчує, що, незважаючи на те, що автор статті є членом редакційної колегії цього журналу, процес рецензування, прийняття рішення щодо публікації та редагування проводилися незалежно, без його участі чи впливу. Будь-які потенційні конфлікти інтересів були повністю усунені шляхом зовнішнього контролю процесу.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2025
Стаття рекомендована до друку 15.10.2025

Переглянуто 12.10.2025
Опубліковано 24.11.2025

GERMAN AESTHETICS IN THE KHARKIV WORKS OF STEPAN FEDCHYSHYN (1899–1971)

Abashnik Volodymyr O.

D.Sc. in Philosophy, Professor
Department of philosophy and social sciences
Kharkiv National Medical University
4 Nauky avenue, Kharkiv, 61022, Ukraine
E-mail: abaschnik@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>

ABSTRACT

This article analyzes the aesthetic position of the forgotten Ukrainian philosopher, critic and theorist of aesthetics Stepan Fedchyshyn (1899–1971). In this context, his biographical and creative path is reconstructed for the first time, within which two periods of scientific and creative activity are distinguished: 1) the Kharkiv period (1926–1933) and 2) the Lviv period (1945–1971). The first period covers the formation of his aesthetic position, particularly during his postgraduate studies at the Ukrainian Institute of Marxism-Leninism in Kharkiv, his subsequent teaching at various higher education institutions in Kharkiv, and his management of the Institute of Red Professors. Separately mentioned are Stepan Fedchyshyn's accusation by the Stalinist regime of Ukrainian nationalism and his subsequent two arrests and imprisonment in Soviet concentration camps in northern Russia (1933–1941). The second period covers Stepan Fedchyshyn's teaching in Zhytomyr and Lviv, including at Lviv University until 1970, where he influenced the development of aesthetic thought and had his own students and supporters.

The main part of this article focuses on a selective analysis of Stepan Fedchyshyn's aesthetic works during his Kharkiv period. Firstly, we discuss his publication “Hegel's Aesthetics” (1928), and secondly, his works on Marxist aesthetics, in particular “Marxism and Aesthetics” (1928) and “Plekhanov as the Founder of Marxist Aesthetics” (1928). In the first publication, at the beginning he analyzed the features of Hegel's philosophical system, the place of aesthetics in it, and turned to German predecessors in aesthetics (Baumgarten, Lessing, Winkelman, Sulzer), as well as touching on the aesthetic views of Kant and Schiller. The Kharkiv author then focused his attention on Schelling's lectures on the philosophy of art, which the latter first gave at the University of Jena in the winter semester of 1802/1803 and which were later published by his son (1859). Fedchyshyn then moves on to analyze the peculiarities of Hegel's aesthetic concept, although he focuses specifically on the first volume of Hegel's “Lectures on Aesthetics”, citing both the first (1835) and second (1842) editions edited by his student H. G. Hotho. Here, the Kharkiv author refers to Marx and Engels, pointing to Hegel's achievements in aesthetics, but at the same time criticizing him and considering his aesthetics as an intermediate stage to Marxist aesthetics, to which he devoted the two aforementioned works. The conclusions point to the role of Stepan Fedchyshyn in the formation of early Ukrainian Marxist aesthetics in the 1920s and early 1930s, although his position was influenced by the Soviet ideology of the time.

Keywords: *aesthetics, German aesthetics, Schelling, Hegel, Marxist aesthetics, history of philosophy, Kharkiv University philosophy.*

REFERENCES

- Abashnik, V. (2024). Olexandr Olexanrovych Mamaluy (1939–2023) as a researcher in the history of philosophy. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, 70, 22–35. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-70-2> (In Ukrainian).
- Abashnik, V. (2023). Paul Leuckfeld (1859–1930) and the inductive philosophy of William Whewell (1794–1866). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, 69, 71–81. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2023-69-9>
- Abashnik, V. O. (2024). Schad versus Kant. From the Jena to the Kharkiv philosophical system. *German classical philosophy and university philosophy. To the 300th anniversary of the birth of Immanuel Kant and the 190th anniversary of the death of Johann Baptist Schad. Materials of the international scientific conference, June 28, 2024, Kharkiv, Ukraine*. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University. pp. 13–27. (In Ukrainian).
- Abashnik, V. O. (2022). Syria and Syrian culture in the work of Ivan Kronberg (1788–1838). *VI Congress of Orientalists: collection of materials, Kyiv, December 3, 2022*. (pp. 10–13). Kyiv: V. I. Vernadsky Tavrishesky National University; Lviv – Toruń: Liha-Press. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-1>
- Abashnik, V. O. (2021). Volodymyr Chuchmariv (1898–1978) as a researcher of Spinoza's philosophy. *Man, society, communicative technologies. Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, Kharkiv, October 21–22, 2021*. (pp. 5–10). Kharkiv: DISA PLUS. (In Ukrainian).
- Ashrafyan, Z. (1934). For the combat implementation of the decisions of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine (Bolsheviks) on the ICP. *Under the Marxist-Leninist banner*. No. 1. pp. 107–118. (In Ukrainian).
- Bludov, Y. S. (1969). Something about the Development of Marxist-Leninist Philosophy at Kharkiv State University in 1920–1935. *Journal of Kharkiv University. Philosophy Series*. No. 5, pp. 69–77. (In Ukrainian).
- Hrom'yak, R. (1992). *Vertep or How I Became a People's Deputy of the USSR and What Came of It...: A Memoir-Reflection*. Ternopil: Library of the Ternopil Magazine. (In Ukrainian).
- Program of the 10th All-Ukrainian Scientific Conference “Theoretical and Applied Aspects of Biography. The Family of Historians Yefymenko”*. May 15, 2025, Kharkiv. (2025). Kharkiv. (In Ukrainian).
- Skrypnyk, M. (1928). On the work of the Ukrainian Institute of Marxism. *Banner of Marxism*. No. 3(4). pp. 216–224. (In Ukrainian).

- S. F. (1928). German Congress on Aesthetics and Art History (Halle, July 7–9, 1927) / Chronicle. *Hart. Literary, Artistic and Critical Journal of the All-Ukrainian Union of Proletarian Writers*. No. 6. pp. 102–103. (In Ukrainian).
- S. F. (1928). The Second Polish Philosophical Congress / Chronicle. *Hart. Literary, Artistic and Critical Journal of the All-Ukrainian Union of Proletarian Writers*. No. 4–5. pp. 131–132. (In Ukrainian).
- Fedchyshyn, S. (1928). Hegel's Aesthetics. *Hart. Literary, Artistic and Critical Journal of the All-Ukrainian Union of Proletarian Writers*. No. 2. pp. 73–89. (In Ukrainian).
- Fedchyshyn, S. (1928) Hegel's Aesthetics (Article Two). *Hart. Literary, Artistic and Critical Journal of the All-Ukrainian Union of Proletarian Writers*. No. 8–9. pp. 101–118. (In Ukrainian).
- Fedchyshyn, S. (1928). Marxism and Aesthetics. *Criticism. Monthly Journal of Marxist Criticism and Bibliography*. No. 1. pp. 96–106. (In Ukrainian).
- Fedchyshyn, S. (1928). Plekhanov as the founder of Marxist aesthetics. *Criticism. Monthly Journal of Marxist Criticism and Bibliography*. No. 4. pp. 18–35. (In Ukrainian).
- Fedchyshyn Stepan Vasylovich. Rehabilitated by History. Ternopil region. Ternopil: Zbruch, 2008. p. 278. (In Ukrainian).
- Shchupak, V. (1934). In the literary commission of VUAMLIN. *Under the Marxist-Leninist banner*. No. 1. p. 124. (In Ukrainian).
- Abaschnik, V. (2024). Der Beitrag polnischer und deutscher Gelehrter zu den Freiheitsdiskussionen an der Universität Charkiw in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej = Bulletin der Polnischen Historischen Mission*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 19, 213–264. <https://doi.org/10.12775/BPMH.2024.006>
- Dritter Kongress für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft. Halle, 7.–9. Juni 1927. Bericht im Auftrage des Ortsausschusses herausgegeben von Wolfgang Liepe (1927). *Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft*. Stuttgart: Verlag von Ferdinand Enke. Bd. XXI. S. 98–398.
- G. W. F. Hegel: Vorlesungen über die Ästhetik (= Klassiker auslegen) (2018). Hrsg. von Birgit Sandkaulen. Berlin, Boston: Walter De Gruyter.
- Hegel G. W. F. Vorlesungen über die Philosophie der Kunst (2003). Hrsg. von Annemarie Gethmann-Siefert. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Rinaldi, G. (2023). *Kasseler Vorlesungen über Hegels Kunstphilosophie*. Lausanne; Berlin; Bruxelles; Chennai; New York; Oxford: Peter Lang.
- Vieweg, K. (2025). *Hegels Ästhetik der Malerei: die niederländische Landschafts- und Genremalerei des 17. Jahrhunderts*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Welsch, W. (2022). *Umdenken: Miniaturen zu Hegel*. Berlin: Matthes & Seitz.
- Welsch, W., Vieweg, K. (2007). *Das Interesse des Denkens. Hegel aus heutiger Sicht*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Conflict of Interest: The author certifies that although the author of the article is a member of the editorial board of this journal, the peer review process, the decision regarding publication, and the editing were carried out independently, without their participation or influence. Any potential conflicts of interest were fully mitigated through external oversight of the process.

The article was received by the editors 16.08.2025
The article is recommended for printing 15.10.2025

The article was revised 12.10.2025
This article published 24.11.2025

Як цитувати: Абашнік, В. (2025). НІМЕЦЬКА ЕСТЕТИКА У ХАРКІВСЬКИХ ТВОРАХ СТЕПАНА ФЕДЧИШИНА (1899–1971). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (73), 266–283. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-26>

In cites: Abashnik, V. (2025). GERMAN AESTHETICS IN THE KHARKIV WORKS OF STEPAN FEDCHYSHYN (1899–1971). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (73), 266–283. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-73-26> [In Ukrainian]